

Дубасенюк О.А. Реалізація задачного підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя / О.А. Дубасенюк // Нові технології навчання: Матеріали міжнародної конференції ["Духовно-моральне виховання і професіоналізація: виклики ХХІ ст.] // № 66. – Ч. 1: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ- Вінниця, 2010. – С. 159-164 (Стаття фахова)

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАДАЧНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Дубасенюк О.А. ,

доктор педагогічних наук, професор

М. Житомир

У статті йдеться про впровадження задачного підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя; розглядаються поняття та типологія професійно орієнтованих педагогічних задач, які відображають зміст курсу "Педагогіка"; аналізуються методи та технологія розв'язання педагогічних задач, що включає такі етапи: орієнтаційний, діагностичний, проектувальний, реалізаційний, узагальнення й оцінки наслідків розв'язання педагогічної задачі.

Модернізація вищої педагогічної освіти у ВНЗ значною мірою зумовлює якість професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу. Утвердження демократичних відносин у процесі навчання вимагає насамперед переосмислення цілей вузівської підготовки і трактування навчання як спільної творчої діяльності викладача і студентів. Останніми десятиріччями здійснено низку досліджень, присвячених підготовці вчителя до творчого вирішення складних задач педагогічного процесу (І.В. Алексашина, Г.О. Балл, Н.В. Гузій, І.А. Зязюн, Ю.М. Кулюткін, А. В. Мудрік, В.О. Сластьонін, С.О. Сисоєва, Н.Є. Щуркова та ін.), що базується на формуванні у студентів творчого ставлення до педагогічної праці, творчого стилю діяльності.

Значну роль у професійній підготовці вчителя відіграє розвинуте педагогічне мислення, яке сприяє оволодінню майбутніми педагогами основами педагогічної майстерності. Н.В.Кузьміна характеризує майстерність як „набуття професійних знань, умінь, навичок, які дозволяють спеціалісту успішно досліджувати робочу ситуацію (об'єкт і умови

діяльності) з урахуванням цієї ситуації формувати професійні задачі і успішно їх розв'язувати відповідно до цілей, які стоять перед виробництвом”¹.

Мета дослідження полягає у тому, щоб проаналізувати особливості застосування задачного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів.

Одне із важливіших завдань психолого-педагогічної підготовки фахівців для освіти є формування професійного педагогічного мислення практичного типу, що включає в себе високий рівень розвитку процесів аналізу, рефлексії, прогнозування і перетворення. Саме від якості педагогічного мислення залежить і процес і результат оновлення сучасної школи.

Вихідним теоретичним положенням має виступити аксіома: педагогічну діяльність слід розглядати як постановку і розв'язання різноманітних задач у навчально-виховних системах. Це положення спирається на фундаментальний висновок наукової психологічної науки: кожна осмислена людська дія являє собою більшою чи меншою мірою свідоме вирішення задачі (Л.С. Виготській, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та ін.). Є.К. Осипова підкреслює, що професійно-педагогічне мислення – це діяльність з вирішення педагогічних задач. Воно існує як процес розв'язання педагогічних задач.

Наукові засади теорії професійних педагогічних задач ґрунтуються на *сучасних методологічних підходах*, які нами використовувалися у процесі дослідження²: акме-цільовий, розвивальний, стратегічно-орієнтований, професіографічний, компетентнісний, задачно-ситуативний, технологічний, рефлексивний, діалоговий, амбівалентний, критико-конструктивний, особистісно орієнтований, суб'єкт-суб'єктний, партисипативно-

¹ Кузьмина Н.В. Педагогическая деятельность мастера // Проблемы дидактики производственного обучения. – М., 1978. – С.233-234.

² Вознюк О.В., Дубасенюк О.А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.

інтерактивний, суб'єктний, герменевтичний, системно-синергетичний, культурологічний, ймовірнісний, задачний підхід.

У контексті нашого дослідження розглянемо більш детально *задачний підхід*. Якщо задачний метод спочатку розумівся дещо спрощено і обмежувався емпіричним вирішенням та педагогічною інтерпретацією професійних ситуацій праці вчителів-вихователів, то з розвитком теоретичної бази в працях Г.О.Балла, Д.М. Гришина, Ю.М.Кулюткіна, Н.В.Кузьміної, Ю.М. Кравченко, Т.В. Новацького, О.І.Міщенко, В. Оконя, В.О.Сластьоніна, Є.М. Турецького, Л.М. Фрідмана, М.Л. Фрумкіна, Л.Ф.Спіріна задачна технологія почала розглядатися з позицій системного підходу до професійно-педагогічної підготовки як перспективний шлях удосконалення управління навчально-виховним процесом у педагогічному вузі, що забезпечує його цілісність, проблематизацію, технологічність. При цьому, як підкреслює Ю.М. Кулюткін, провідною метою розв'язання педагогічних задач у процесі підготовки вчителя виступає засвоєння студентами критеріїв оцінювання власних педагогічних рішень, принципів і правил такого “апарату” організації педагогічної діяльності ³. Це дає можливість розглядати задачний метод як універсальну технологію вивчення всіх педагогічних дисциплін, оскільки він виступає передумовою і провідним засобом засвоєння студентами технологічних основ педагогічної праці.

Задачний підхід дає можливість посилити проблемну подачу навчального матеріалу під час лекційного викладу матеріалу, спонукає студентів до роздумів, творчого пошуку інформації, самостійним висновкам, узагальненням. Проблемні питання та проблемні практичні завдання сприяють також розвитку рефлексії (самопостереження, самозвіту), самосвідомості, самооцінки майбутніх учителів. При відборі

³ Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат /Под ред. Ю.И. Кулюткина, Г.С. Сухобской. – М.: Педагогика. 1990. – 104 с.; Моделирование педагогических ситуаций: проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя /Под. ред. Ю.Н.Кулюткина и Г.С.Сухобской. – М.: Педагогика, 1981. – 120 с.

навчального матеріалу з включенням педагогічних задач, викладач звертається до особистого досвіду студентів набутого в період різних видів педагогічних практик, до їх почуттів, емоцій, спонукає до вираження власної оцінки, що стимулює формування у майбутніх педагогів гуманістично спрямованої позиції, ціннісних орієнтацій.

Важливою характеристикою професійного мислення вчителя є висока відповідальність за прийняті педагогічні рішення. Наслідки професійної некомпетентності педагога – падіння його авторитету в очах учнів, загублені долі дітей, згасання їх інтересу до знань, затримка психічного розвитку. А в цілому – зниження ефективності педагогічної діяльності.

Дана проблема досліджувалася науковцями Житомирського державного університету імені Івана Франка понад 20 років у межах діяльності науково-педагогічної школи „Професійна підготовка майбутніх учителів”. Для дидактичного забезпечення цієї діяльності в ЖДУ розроблено ряд навчальних посібників, які отримали гриф МОН України: „Практикум з педагогіки”(1996, 2004, 2007), „Практичні завдання та задачі з курсу педагогіки”(2003), „Технологія загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів”(2001) „Практикум з педагогіки вищої школи”(2005), „Методика викладання педагогіки”(2008, 2009) та ін.

Серед продуктивних засобів розвитку мислення майбутніх учителів нами було виділено професійно орієнтовані педагогічні задачі – це спеціально відібрані задачі, які складено на основі типових педагогічних ситуацій, що виникають у реальній педагогічній дійсності і які вимагають від майбутніх педагогів застосування набутих психолого-педагогічних знань, оволодіння комплексом педагогічних умінь та навичок, урахування соціального замовлення суспільства, сучасних методологічних підходів, концептуальних ідей, гнучких інноваційних засобів та методів з метою отримання продуктивного результату у вигляді позитивних новоутворень в особистісній сфері та діяльності учня і такі, які сприяють зростанню особистості і викликають у неї потребу у саморозвитку та

самовдосконаленню у майбутньому та орієнтують на досягнення успіху у подальшій професійно-педагогічній діяльності.

Відтак, що у різноманітній освітньо-виховній практиці педагог стикається з незліченною кількістю професійно-життєвих ситуацій, що вимагають від нього оперативного і кваліфікованого втручання. Без теоретичного осмислення кожного випадку і наукового обґрунтування спрямовуючих дій, неможлива оптимізація навчально-виховного процесу. Виникає потреба у створенні типології професійно-орієнтованих педагогічних задач, яку можна уявити у вигляді класифікацію, що характеризує співвідношення між різними типами педагогічних задач. За останні роки здійснено значні напрацювання у досліджуваній сфері. Виникають реальні передумови для систематизації ідей і поглядів щодо типології педагогічних задач у контексті сучасних теоретико-методологічних підходів ⁴.

На основі вивчення типологій (навчальних, навчально-пізнавальних, навчально-педагогічних, виховних, управлінських педагогічних задач) нами розроблено загальну типологію професійно орієнтованих педагогічних задач, які відображають зміст курсу "Педагогіка":

1. Задачі, спрямовані на осмислення студентами загальних основ педагогіки: предмету, мети і завдань курсу. Задачі, які допомагають усвідомити сутність базових категорій педагогіки; особливості світу дитинства, отрочтва, юнацтва; сутність різноманітних педагогічних явищ і процесів; взаємозв'язки педагогіки із суміжними дисциплінами, та простежити основні форми їх взаємодії, провідні ідеї, теоретичні положення, узагальнюючі висновки інших людинознавчих наук; сутність методів науково-педагогічного дослідження, які сприяють оволодінню комплексом методів науково-педагогічного дослідження.

⁴ Как решать педагогические задачи? / ответст. ред. Л.Ф. Спирин – Москва – Кострома, КГПИ имени Н.А. Некрасова, 1992. – С. 20-21.

Задачі, які дають можливість майбутнім учителям осмислити: особливості педагогічної професії, функції педагога в сучасному суспільстві; соціальну відповідальність учителя за долю майбутнього покоління; сутність і значення самоосвіти та самовиховання вчителя у педагогічній діяльності.

2. Задачі, які допомагають студентам усвідомити: сутність базових категорій „Дидактики”, процесу навчання, змісту освіти в сучасній школі; специфіку методів та засобів навчання; різноманітність форм організації навчання; сутність уроку як основної форми співпраці вчителя й учнів у процесі навчання; особливості методичної роботи в школі.

3. Задачі, які допомагають усвідомити: сутність базових категорій “Теорії та методики виховання”, процесу виховання, його структурних елементів; основні напрями виховної діяльності; мету, зміст, форми та методи виховання особистості та колективу; організаційно-педагогічні засади роботи класного керівника, значення педагогічної діагностики, особливості індивідуальної роботи з учнями, педагогічні основи виховної діяльності громадських організацій дітей та підлітків.

4. Задачі, які сприяють осмисленню: наукових засад управління загальноосвітніми навчальними закладами; особливостей внутрішньокільного керівництва і контролю; специфіки методичної роботи в школі; передового педагогічного досвіду та його впровадженню у практику..

При цьому враховуються певні дидактичні вимоги: 1) педагогічні задачі мають бути тісно пов'язані з обговорюваною на занятті проблемою; 2) задачі слід підбирати з урахуванням знань, набутого життєвого досвіду студентів, інакше вони не викликають інтересу; 3) на лекції, семінарі слід застосовувати не більше однієї або двох задач; 4) бажано використовувати різноманітні види задач: ситуативні, теоретико-методологічні та ін.

Відтак, важливу роль у професійному становленні вчителя-вихователя має його підготовка до вирішення багатоманітних педагогічних задач, які складають основу майбутньої педагогічної діяльності. У процесі дослідження нами було застосовано комплекс методів розв'язання педагогічних задач.

Серед них: навчання за допомогою методу аналізу проблемних ситуацій, метод розв'язання проблемних педагогічних ситуацій як моделювання ділової педагогічної гри, «мозковий штурм» або „метод колективного пошуку оригінальних ідей", метод евристичних питань (метод "ключових питань"), “кейс-метод”⁵, метод емпатії (метод особистої аналогії), метод синектики та метод конкретних ситуацій. Найбільш ефективний шлях навчання студентів моделюванню розв'язанню задач – це підбір типових ситуацій, таких, що зустрічаються в практиці, самостійне конструювання та добір педагогічних задач. Важливо також навчити майбутніх педагогів узагальненню структур задач і побудові типових моделей.

На основі аналізу представлених науковцями різних підходів до аналізу етапів процесу розв'язання професійно орієнтованих педагогічних задач було створено загальну технологію розв'язання стратегічної педагогічної задачі, що включає такі етапи.

I етап – підготовчий або Передбачає накопичення знань, умінь, навичок, удосконалення педагогічної майстерності, вивчення проблем дітей, підлітків, юнаків у вигляді професійно орієнтованих педагогічних задач. На цьому ж етапі осмислюється стратегічна педагогічна задача як педагогічна система. Остання включає наступні структурні компоненти: суб'єкти педагогічної задачної ситуації (учні, педагоги-вихователі, батьки), міжособистісні взаємовідносини, умови, середовище, в якому виникає виховна задача. Створюються передумови психолого-педагогічної готовності вчителя для вирішення педагогічних ситуацій та їх перетворення у розвивальні виховні задачі.

II етап – діагностичний або аналітичний. Педагог-вихователь на даному етапі, спираючись на підготовчий етап, здійснює діагностику рівня розвитку конкретного колективу, особистості кожного учня. Такий діагноз,

⁵ Савина Н.М. Инновационные компетентностно-ориентированные педагогические технологии в профессиональном образовании [«портфолио» и «кейс-стади»] //Среднее профессиональное образование. – 2008. – №4. – С.2-5.

на думку Л.Ф. Спіріна, повинен містити опис дій, стану, відносин учнів через базові психолого-педагогічні поняття, їх пояснення на основі психолого-педагогічних знань; прогноз розвитку події в ситуації, що аналізується, і в майбутньому; аргументовану оцінку фактів, що мають місце і що передбачається на перспективу; висновки про їх педагогічну доцільність⁶. Від результату діагностики залежить конкретність у визначенні мети й умов освіти та виховання, вибір і прогнозування способів педагогічних дій.

III етап – проектувальний. Передбачається угледення і формулювання проблеми, а на її основі і педагогічної задачі. Далі проектується предметний зміст, форми педагогічної діяльності педагога і діяльності учнів, які сприяють вирішенню поставленої задачі. Одночасно зосереджується увага на розробці способів розв'язання професійно орієнтованої педагогічної задачі, передбачуються також результати педагогічної діяльності та її можливі наслідки. Все це охоплює зміст евристичної програми вирішення визначеної педагогічної задачі. Водночас евристичні програми визначають напрям пошукової творчої діяльності, її технологічну побудову. Своєрідність програм визначається типологією професійно орієнтованих педагогічних задач.

IV етап – реалізація евристичної програми, визначення засобів, форм та методів розв'язання педагогічної задачі. Це досить складний етап, оскільки передбачає вироблення гіпотези, пошук рішення, прийняття рішення, його реалізації. У центрі цього етапу знаходиться ситуація вибору розв'язку рішення, а потім вибір засобів їх вирішення.

V етап узагальнення й оцінки наслідків розв'язання педагогічної задачі. На цьому етапі аналізуються загальні результати, які зіставляються з поставленим стратегічним завданням, визначаються відхилення, проектується нові проблеми, педагогічні задачі.

Підкреслимо, що кожен етап розв'язання педагогічної задачі має

⁶ Спирин Л.Ф. Педагогические задачи и их решение / Л.Ф. Спирин, М.Л. Фрумкин, Г.Л. Павличкова. – Кострома, КГПИ им. Н.А. Некрасова, 1991. – С. 17.

циклічний характер і кожен підсумковий етап одночасно є початковою фазою виявлення нових проблем і на їх основі нових педагогічних задач. Нами було розглянуто досліджуваний процес з позиції стратегічних педагогічних задач. Проте педагог часто прогнозує і спеціальні тактичні і оперативні педагогічні ситуації, що містять передбачені педагогічні задачі. Алгоритм розв'язання подібних задач у цілому має однакову спрямованість, однак є й деякі специфічні характеристики. Теж саме стосується і непередбачених педагогічних ситуацій, які професійно підготовлений учитель перетворює у педагогічні задачні ситуації саморозвитку, самодопомоги вихованця.

Розроблено методику формування вмінь професійно розв'язувати педагогічні задачі, що складається з наступних етапів: інформаційно-ознайомлювальний, формувальний, реалізаційний, оцінно-узагальнюючий.

Таким чином, у процесі професійної підготовки, спираючись на положення задачного та інших наукових підходів, майбутні вчителі оволодівають практичними вміннями та навичками, технологією розв'язання професійно орієнтованих задач і тим самим закладається підґрунтя для набуття студентами основ педагогічної майстерності.

Список використаної літератури

Кузьмина Н.В. Педагогическая деятельность мастера // Проблемы дидактики производственного обучения. – М., 1978. – С.233-234.

Вознюк О.В. , Дубасенюк О.А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.

Как решать педагогические задачи? / ответст. ред. Л.Ф. Спирин – Москва – Кострома, КГПИ имени Н.А. Некрасова, 1992. – С. 20-21.

Спирин Л.Ф. Педагогические задачи и их решение / Л.Ф. Спирин, М.Л. Фрумкин, Г.Л. Павличкова. – Кострома, КГПИ им. Н.А. Некрасова, 1991. – С. 17.

Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат /Под ред. Ю.И. Кулюткина, Г.С. Сухобской. – М.: Педагогика. 1990. – 104 с.

Моделирование педагогических ситуаций: проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя /Под. ред. Ю.Н.Кулюткина и Г.С.Сухобской. – М.: Педагогика, 1981. – 120 с.

Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых : учеб. пособ. / Ю. Н. Кулюткин. – М. : Просвещение, 1985. – 128 с..

Савина Н.М. Инновационные компетентностно-ориентированные педагогические технологии в профессиональном образовании [«портфолио» и «кейс-стади»] //Среднее профессиональное образование. – 2008. – №4. – С.2-5.

Дубасенюк А.А. Реализация задачного подхода в профессиональных подготовке будущего учителя

В статье речь идет о внедрении задачного подхода в процесс профессиональной подготовки будущего учителя; рассматриваются понятие и типология профессионально ориентированных педагогических задач, которые отражают содержание курса "Педагогика"; анализируются методы и технология решения педагогических задач, которая включает такие этапы: ориентационный, диагностический, проектировочный, реализационный, обобщения и оценки результатов решения педагогической задачи.

Dubasenjuk A.A. The Realization of Task Approach in the Professional Training of a Prospective Teacher

In the article deals with the introduction of task approach in the process of professional training of a prospective teacher; a concept and typology of the professionally oriented pedagogical tasks which reflects the contents of the course "Pedagogics" are analyzed; the methods and technology of solving the pedagogical tasks are analyzed, which includes such stages: orientation, diagnostic, designing, realization, generalization and estimation of the results of the solving the pedagogical task.

***Dubasenyuk AA Realizacji posers podejście do szkolenia przyszłych
nauczycieli artykuł***

V dotyczy wprowadzenia posers podejście do szkolenia przyszłych nauczycieli; omawiane pojęcie i typologia zorientowanych na karierę celów edukacyjnych, które odzwierciedlają zawartość kursu "Edukacja", analizuje metody i rozwiązania technologiczne problemy pedagogiczne, w tym następujące etapy: orientacji, diagnoza, projektowanie, wykonawstwo, syntezy i oceny rozwiązań zadań pedagogicznych.